

Investigation of the Relationship Between Human Capital and Economic Growth of EU Members and EU Candidates¹

Makbule Aytekin^a

^a Turkey,

makbuleaytekin1@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0002-9652-8373>

Investigation of the Relationship Between Human Capital and Economic Growth of EU Members and EU Candidates

ARTICLE INFO

Research Article

2022, Vol. 4(2), 97-111

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 30.12.2021

Revised: 22.02.2022

Accepted: 22.02.2022

Available Online: 26.04.2022

JEL Code: E01, J24, O47

Keywords: European Union, human capital, economic growth.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, beşerî sermaye, ekonomik büyüme.

Abstract

The relationship between human capital and economic growth in EU member and candidate countries is investigated in this study. In this context, indicators of education, health, and income, which are the three basic pillars of human growth, were considered. Life expectancy at birth, expected schooling rate, average schooling rate, ratio of employees to population, health expenditures, education expenditures, median age, ratio of at least secondary education to population, and the ratio of young people who are not in working or schooling life are determined as independent variables. The relationship between these variables and economic growth was examined by cross-sectional analysis. The study yielded important results in terms of the number of indicators evaluated and the comparison of the EU member and candidate countries. In the variables discussed, the average of the candidate countries lags behind the member countries. On the other hand, the expected year of schooling and the ratio of employees to the population were found to have a significant effect on economic growth.

AB Üyesi ve Aday Ülkelerin Beşerî Sermayeleri ile Ekonomik Büyümeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Öz

Bu çalışmada Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkelerinin beşerî sermayeleri ve ekonomik büyümeleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu bağlamda insani gelişmişliğin üç temel unsuru olan eğitim, sağlık ve gelir göstergeleri dikkate alınmıştır. Doğumda yaşam beklentisi, beklenen okullaşma oranı, ortalama okullaşma oranı, çalışanların nüfusa oranı, sağlık harcamaları, eğitim harcamaları, medyan yaş, en az ortaöğretim düzeyindekilerin nüfusa oranı, okul ve çalışma hayatında olmayan genç nüfus oranı, mahkûm nüfus değişkenleri bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ise yatay kesit analiziyle incelenmiştir. Çalışma değerlendirilmeye alınan göstergelerin sayısı ve AB üyesi ile aday ülkelerin karşılaştırılması açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Ele alınan değişkenlerde aday ülkeler ortalaması üye olan ülkelerin gerisinde seyretmektedir. Diğer yandan, bu göstergelerden beklenen okullaşma yılı ve çalışanların nüfusa oranının, ekonomik büyüme üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu görülmüştür.

To cite this document: Aytekin, M. (2022). Investigation of the Relationship Between Human Capital and Economic. BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 4(2), 97-111. doi: 10.47103/biturk.1051090

¹ Bu makale, Gençlerle 360 Derece 6. Uluslararası Öğrenci Kongresinde sözlü olarak sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

1. Giriş

Avrupa tarihi, hümanizm ve teknolojik gelişmelerden ibaret olduğu ölçüde çok sayıda savaş da içermektedir. Özellikle Avrupa devletlerinin teknolojik ve ekonomik gelişmeleri ile coğrafi yayılmaları XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın kanlı savaşlarına yol açmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın yıkıcı etkisi ise eski bir ülkü olan birleşik Avrupa ülküsünün gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrası 1950 yılında Fransa Dışişleri Başkanı Schuman, Avrupa devletlerini, kömür ve çelik üretiminde alınan kararları bağımsız ve uluslar üstü bir kuruma devretmeye davet etmiştir. Schuman Deklarasyonunun bir yıl sonra Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan altı üye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. 1957 yılında ise altı ülke, bu topluluğu Roma Antlaşmasıyla, işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluğa, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'ye dönüştürmüştür. Böylelikle malların, işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı bir ortak pazar kurulmuş, ileriye dönük olarak siyasi bütünlük hedeflenmiştir. Altılılar olarak adlandırılan bu ülkelerin başarısı diğer ülkeleri de AET'ye dâhil olma konusunda heveslendirmiştir. İngiltere, Danimarka ve İrlanda 1973 yılında, Yunanistan 1981'de, İspanya ve Portekiz 1986'da AET'ye üye olmuş ve üye sayısı on ikiye çıkmıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması süreci sonrasındaki gelişmelerin etkisi ve üye devletler arasında bağların güçlendirilmesi amacıyla 1 Kasım 1993'te Maastricht Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile topluluğun adı Avrupa Birliği (AB) olurken parasal birliğin sağlanması, AB vatandaşlığının oluşturulması, adalet, içişleri ve güvenlik konularında iş birliği politikalarının geliştirilmesi hedeflenmiştir. 1995 yılında Avusturya, Finlandiya, İsveç, 2004 yılında ise Çek Cumhuriyeti, Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya AB'ye üye olmuştur. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya ile 2013 yılında Hırvatistan'ın katılımıyla AB üye sayısı 28'e ulaşmıştır. Günümüzde Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Türkiye AB ile tam üyelik müzakerelerini gerçekleştirirken, Bosna-Hersek ve Kosova ise üyelik başvurusu yapmaya hazırlanmaktadır²³. Öte yandan, İngiltere 2016 yılında gerçekleştirilen referandum sonucunda AB üyeliğinde ayrılma kararı almıştır. Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma süreci resmi olarak 31 Ocak 2020'de tamamlanmıştır⁴. Böylelikle, 2022 yılı itibari ile AB 27 üye ülkeden oluşmaktadır.

AB kurulduğu ilk günden itibaren üye ülkeler üzerinde değişimlere neden olmuştur. Bu değişimler ülkelerin daha iyi refah düzeylerine kavuşmalarını sağlamıştır. Üye ülkelerin beşerî yapısı da bu değişikliklerin en çok gözlendiği alanlardan biridir. Beşerî yapı, literatürde beşerî sermaye ve insani gelişmişlik kavramlarıyla ifade edilmektedir. Beşerî sermaye kavramı ise genellikle Birleşmiş Milletler Kalkınma

² https://www.ab.gov.tr/_105.html (Erişim Tarihi: 15.10.2018)

³ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/strategy-and-reports_en (Erişim Tarihi: 21.02.2022)

⁴ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51321245> (Erişim Tarihi: 21.02.2022)

Programı (UNDP) tarafından geliştirilen İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ile açıklanmaya çalışılmaktadır. İGE, insani gelişmişliği üç boyutta ele alarak sayısal olarak ifade eder. Diğer bir deyişle İGE, üç farklı gösterge olan eğitim, sağlık ve ekonominin tek bir değerle ifade edilmesine olanak tanımaktadır. Böylelikle gelir tek ölçüt olmaktan çıkarken, yaşam kalitesi açısından en az gelir kadar önemli olan sağlık ve eğitim faktörleri de dikkate alınmaktadır. Ayrıca, yaşam niteliğinin ülke ekonomisindeki etkisi ortaya konulmaktadır. İGE'nin hesaplanmasında kullanılan unsurlar şöyledir (Korkmaz ve Şahin 2013, s. 225-247):

- Yaşam süresi (Doğumda yaşam beklentisi)
- Eğitim süresi (Beklenen okullaşma yılı ve ortalama okullaşma yılı)
- Refah düzeyi (Kişi başına düşen GSMH)

Diğer taraftan bu üç unsurun içinde yer alan değişkenlerin çeşitliliği konuyla ilgili çalışmaların farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada literatürde ekonomik büyümeyi açıkladığı düşünülen beşerî sermaye göstergelerinden yararlanarak, yatay kesit analiziyle AB üyesi ve aday ülkeler özelinde inceleme gerçekleştirilecektir. Bu bağlamda izleyen bölümde beşerî sermayenin ekonomik büyüme üzerinde etkisini inceleyen çalışmalara yer verilmiştir.

2. Literatür İncelemesi

Beşerî sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki farklı şekil ve boyutlarda literatürde incelenmiştir. Yapılan analizlerde genellikle yatay kesit analizi, panel veri analizi ve zaman serileri analizi kullanılmıştır. Beşerî sermaye göstergeleri arasında ise okullaşma oranı, sağlık harcamaları ve doğuşta beklenen yaşam süresi sıkça kullanılan değişkenlerdir. Söz konusu çalışmaların bazılarında izleyen kısımda yer verilmiştir.

Mincer (1984), beşerî sermaye birikiminin ekonomik büyüme yarattığını belirtmiştir. Ayrıca son iki yüzyılda artan dünya nüfusunun yoksulluğun nedeni olarak görülmesinin yanlış olduğunu, tam aksine gelişmiş ve gelişen ülkeler incelendiğinde artan nüfusun ekonomik gelişim üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir.

Ashton ve Green (1997), iyi eğitimin ve zorunlu eğitimin ekonomik başarı getirdiği yönünde yaygın bir politik görüş olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, yazarlar gelişmekte olan ülkeler için işgücü niteliğinin artırılmasının anahtar rol taşıdığını ifade etmiştir.

Taban ve Kar (2006), beşerî sermaye konusunu Neo-Klasik büyüme ve içsel büyüme bağlamında incelemiştir. Solow ve Lucas yaklaşımlarına dikkat çeken bu çalışmada, 1969-2001 dönemine ait yıllık verilerle, Türkiye'de beşerî sermayenin ekonomik büyümeye olumlu katkı sağladığı ifade edilmiştir. Temel değişkenler olarak reel

GSMH, bileşik okullaşma oranı, beşerî sermaye indeksi, eğitim indeksi, yaşam süresi beklentisi indeksi kullanılmış ve beşerî sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki nedenselliğin yönü araştırılmıştır.

Fleisher vd. (2010), Çin'in olağanüstü ekonomik büyümesinin bölgesel eşitsizlikler yarattığını ve dünyadaki en yüksek bölgesel gelir eşitsizliği düzeyine sahip ülke olduğunu dile getirmiştir. Beşerî sermayenin ekonomik büyüme ve toplam üretim üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmada, beşerî sermayenin üç olumlu etkisinden bahsedilmiştir. İlk olarak eğitilmiş emeğin, diğer bir ifadeyle nitelikli işgücünün üretimi olumlu etkilediği ve dolaylı olarak ekonomik büyümenin de bu gelişmeden olumlu etkilendiği belirtilmiştir. İkinci olarak toplam üretimle, beşerî sermaye arasında doğrudan bir ilişki bulunmuştur. Son olarak ise beşerî sermayenin üretimin gelişme ve yayılmasına etki ettiğini ifade edilmiştir. Araştırmanın sonuçları hem ekonomik verimlilik hem de eşitsizliği azaltmak için beşerî sermaye yatırımının önemini vurgulamıştır.

Çalışkan (2010), beşerî sermayenin iki temel ayağı olan eğitim ve sağlık için yapılan harcamaları analiz ederek, seçilen bazı ülkelerin insani gelişmişlik düzeyi, eğitim ve sağlık harcamalarına dikkat çekmiştir. Beşerî sermaye teorisini tarihsel süreci ile ele almış ve sonuç itibarıyla Türkiye'nin alt sıralarda yer almasına neden olan eğitim ve sağlık endeksinin yetmediği kanaatine varılmıştır.

Erol (2013) gerçekleştirdiği çalışmada, Türkiye ve AB'ye üye olan ülkelerin sosyoekonomik göstergelerini karşılaştırmış, Türkiye'nin AB'ye üye ülkeler arasındaki durumunu ortaya koymaya çalışmıştır. Ulaşılan bulgular çerçevesinde, Türkiye'nin sosyoekonomik gelişmişlik endeksinin AB üye ülkelere oranla daha düşük olduğu ifade edilmiştir.

Hanushek (2013), gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyümeyi sağlamada ana faktörün beşerî sermaye olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin okul kalitesini arttırmadan, sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlamlarının imkânsız olduğunu belirtmiştir.

Kazar ve Kazar (2013) Türkiye'nin İGE, eğitim, sağlık ve gelir düzeyleriyle incelemiştir. Ayrıca eşitsizlikten kaynaklı endeks değerlerindeki kayıp oranlarının İGE açısından potansiyel performans açığı olarak değerlendirilmesiyle yüksek açık olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere yakınsayabilecekleri alanları araştırmıştır. Çalışma sonucunda, Türkiye'deki gelir ve eğitim eşitsizliğinden doğan potansiyel endeks değeri ile performans arasındaki kaybın oldukça büyük olduğu anlaşılmıştır.

Koç (2013), beşerî sermayeyi enine boyuna ele aldığı çalışmada, 2012 yılı itibarıyla 27 AB ülkesinin verilerini değerlendirmeye almıştır. Yatay kesit analizi ile yapılan incelemelerde, ekonomik büyüme ve beşerî sermaye arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Arı (2018) beşerî sermaye unsurlarından eğitim, sağlık ve işgücü transferi (beyin göçü) üzerinde durmuş, kalkınma ile beşerî sermaye arasındaki ilişkiye temas

etmiştir. 1990-2015 yılı beşerî kalkınma indeksini baz alarak Türkiye'nin 71. olması sonucu istek ve önerilerde bulunmuştur.

İncelenen bu çalışmalar, beşerî sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri farklı boyutlarıyla ele almıştır. Genel olarak beşerî sermayenin eğitim boyutunun ortalama okullaşma süresi ve beklenen okullaşma süresiyle, sağlık boyutunun ise doğumda beklenen yaşam süresiyle temsil edildiği görülmüştür. Çalışmanın izleyen bölümünde ekonomik büyüme ve beşerî sermaye göstergeleri açısından 2018 yılı temel alınarak 28 AB üyesi ve 5 aday ülkenin karşılaştırma ve değerlendirilmelerine yer verilmiştir.

3. AB Üyesi ve Aday Ülkelerin Ekonomik Büyüme ve Beşerî Sermaye Göstergeleri

Ülkelerin refah düzeyinin arkasındaki nedenler araştırılırken çoğunlukla ekonomik göstergeler incelenmektedir. Ekonomik göstergeler ise sermaye birikimi, mal ve hizmet üretim verimliliği, dış ticaret fazlası gibi değişkenlerle betimlenmektedir. Refah düzeylerinin tespitinde ekonomik göstergeler kadar önemli olan diğer göstergeler ise eğitim, sağlık ve toplumsal yapı değişkenleridir.

Ekonomik büyüme bir ekonomide etkinliğin sağlanması ve maddî refahın yükselmesinin yanı sıra siyasi, sosyal, kültürel ve çevresel faktörlerde yapısal bir değişimin ve gelişimin yaşanması olarak tanımlanabilir. İktisatçılar genel olarak ekonomik büyüme ve kalkınma kavramlarını eş anlamlı kullanmak eğilimindedir. Ancak bu iki kavram arasındaki farklılığa değinmek yerinde olacaktır. Büyüme sadece gelirdeki artışı rakamsal ifade ederken, kalkınma gelirdeki artışın yanı sıra sosyal, ekonomik, kurumsal yapının da değişimini içermektedir. Dolayısıyla ülkelerin sahip olduğu fiziki beşerî kaynakların etkin ve rasyonel kullanımına bağlı olarak gerçekleşen ekonomik kalkınma, yapısal dönüşümlerin gerçekleştirilmesini sağlayarak ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ve dünya ekonomisindeki yerlerini belirlemektedir (Gümüş, 2005).

Beşerî sermaye olgusunun literatürde görece olarak geç yer bulmasında, insanlık tarihi boyunca üretimde kullanılan donanımların sermaye olarak değerlendirilmesi ve sermaye kavramının fiziki sermaye olarak nitelendirilmesinin önemli bir rolü vardır. İnsanı bir sermaye ekipmanı, bir mal, bir makine meta gibi görmeyen insanın özgürlüğünü ve itibarını zedeleyeceği fikri, iktisatçıların sermaye konusunda tutucu olmalarına yol açmıştır. Bu durum, iktisat alanında beşerî sermaye ile ilgili çalışmaların gecikmesine sebep olmuştur (Yumuşak, 2008, s. 8)

Ekonomik büyüme – beşerî sermaye ilişkisi kalkınma literatüründe oldukça geniş bir yer bulmaktadır. Çünkü sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanmasında beşerî sermaye birikimi en az fiziki sermaye kadar gerekli bir girdi niteliğindedir.

Kalkınmanın temel amacı olarak kabul edilen sanayileşme ve bilgi toplumuna geçiş süreci beşerî kaynakların düzeyine ve niteliğine bağlıdır.

Beşeri sermaye kavramı literatüre ilk kez A.Smith, Marshall ve Mill gibi iktisatçıların ortaya koyduğu çalışmalar neticesinde girmiştir. Denison, Becker ve Schultz gibi iktisatçılar Smith'ten etkilenecek 1960'lı yıllarda beşerî sermaye teorisini yeniden şekillendirmiştir. Shultz'un ABD'de yaptığı bir çalışmada eğitime yapılan yatırımların büyümeyi önemli bir oranda etkilediği belirtilmiştir. Denison, ABD ekonomisinde eğitimin işgücünde beceri ve üretim kapasitesinin arttırdığına dikkat çekmiş, dolayısıyla millî gelirin artacağını ifade etmiştir (Kar ve Ağır, 2006, s. 56). Böylece, beşerî sermaye ile kalkınma ekonomisinin birbirini etkilediği literatüre girmiş ve bu teori neo- klasik büyüme teorisi adını almıştır. Bu teoriye göre ekonomik büyüme üzerinde beşerî sermaye olgusu en az fiziki sermaye kadar önemlidir. Ayrıca, nitelikli emeğin eğitim boyutuna da dikkat çekilmektedir (Çakmak ve Gümüş, 2005, s. 60).

1980'li yıllara gelindiğinde teknolojik ilerlemelerle birlikte bilginin ön plana çıkması, beşerî sermaye faktörünün kalkınma ve büyüme üzerindeki önemini artırmıştır. Ayrıca Lucas (1988) ve Rebelo (1991) ekonomik modellerinde beşerî sermaye unsurunu fiziki sermaye gibi görmüş ve üretim araçlarından biri olarak kabul etmişlerdir. Nitelikli emeğe yapılan yatırımlar, eğitim için harcanan zamanın fırsat maliyeti olarak tanımlanmıştır (Kar ve Ağır 2006, s. 57).

Küreselleşme ile beraber bilgi teknolojilerinin üretimi ve kullanımı, hizmet sektörlerinin gelişimi, iletişim teknolojilerinin ilerlemesi beşerî sermayeyi konusunun derinlemesine incelenmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu itibarla özellikle gelişmekte olan ülkelerin beşerî sermaye birikimi oluşturmaya yönelik yatırımları, ekonomik büyüme ve yapısal gelişimin gerçekleştirilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Bu kapsamda ele alınan çalışmada, beşerî sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenecektir. Tablo 1'de çalışmada kullanılan beşerî sermaye ve ekonomik büyüme göstergelerinin kodu (kısa gösterimi), ölçü birimi ve ölçüm dönemleri verilmiştir. Söz konusu göstergelere ait veriler Birleşmiş Millet Kalkınma Programı veri tabanından elde edilmiştir⁵.

⁵ <http://hdr.undp.org/en/data> (Erişim Tarihi: 19.10.2018)

Tablo 1: Beşerî Sermaye ve Ekonomik Göstergeler

Gösterge	Kodu	Ölçü Birimi	Ölçüm Dönemi	Değerlendirme Yönü
Doğumda Yaşam Beklentisi	G1	Yıl	2017	+
Beklenen Okullaşma Süresi	G2	Yıl	2017	+
Ortalama Okullaşma Süresi	G3	Yıl	2017	+
Kişi Başına GSMH	G4	USD	2017	+
Sağlık Harcamaları	G5	(% GSMH)	2017	+
Medyan Yaş	G6	Yıl	2017	+
Eğitim Harcamaları	G7	(% GSMH)	2017	+
En Az Ortaöğretim Düzeyindeki Nüfus	G8	%	2006-2017	+
Çalışanların Nüfusa Oranı	G9	%	2017	+
Okul veya Çalışma Hayatında Olmayan Genç Nüfus Oranı	G10	%	2012-2017	-
Mahkûm Nüfusu	G11	100.000 kişi başına	2004-2015	-
İGE	G12	%	2017	+

Tablo 1’de yer alan değerlendirme yönleri göz önüne alındığında G10 ve G11 göstergelerinin değerlerinde yaşanacak düşüş, diğer gösterge değerlerinde ise yaşanacak artış, ilgili ülkenin beşerî sermayesinin olumlu yönde değiştiğini göstermektedir. İGE (G12), sağlık, eğitim vb. göstergelerin değerlerinin ortalamasından elde edilmektedir ve çalışmanın yatay kesit analizi kısmında çoklu bağıntı sorunu yaratmaması amacıyla kullanılmamıştır. Bu bölümde ise değerlendirmelere farklı bir bakış açısı sağlaması amacıyla yer verilmiştir. Tablo 2’de AB üyesi ve aday ülkelerin beşerî sermaye ve ekonomik göstergeler açısından incelenen dönemde sahip oldukları değerler sunulmuştur.

Tablo 2’de en yüksek İGE düzeyine sahip olan ülke İrlanda’nın diğer göstergelerde de genel olarak iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Avrupa’nın önemli sanayi ülkelerinden olan Almanya’nın da genel olarak bütün göstergelerde iyi değerlere sahip olduğu Tablo 2’den anlaşılmaktadır.

Ortalama okullaşma (G3) süresinde 14,1 yıl ile Almanya bu alandaki en gelişmiş ülke iken, Türkiye AB aday ülkelerinden Sırbistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya’nın da gerisinde yer almaktadır. Bu durum Türkiye’nin okullaşma açısından daha fazla performans göstermesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan beklenen okullaşma oranı dikkate alındığında Türkiye bazı AB üye ülkelerini geçmektedir.

Tablo 2: AB Üyesi ve Aday Ülkelerin Beşerî Sermaye ve Ekonomik Göstergeleri

Ülke	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10	G11	G12
İrlanda	81,6	19,6	12,5	53754	7,8	36,9	4,9	88	56	12,5	80	0,94
Almanya	81,2	17,0	14,1	46136	11,2	45,9	4,9	97	58	6,69	78	0,94
İsveç	82,6	17,6	12,4	47766	11,0	40,9	7,7	89	60	6,49	55	0,93
Hollanda	82,0	18,0	12,2	47900	10,7	42,1	5,5	88	60	4,57	69	0,93
Danimarka	80,9	19,1	12,6	47918	10,3	41,6	7,6	91	59	5,81	61	0,93
Bir. Krallık ⁶	81,7	17,4	12,9	39116	9,9	40,2	5,6	83	60	10,9	146	0,92
Finlandiya	81,5	17,6	12,4	41002	9,4	42,5	7,2	100	53	9,92	57	0,92
Belçika	81,3	19,8	11,8	42156	10,5	41,3	6,6	84	49	9,89	105	0,92
Avusturya	81,8	16,1	12,1	45415	10,3	43,2	5,4	100	57	7,7	95	0,91
Lüksemburg	82,0	14,0	12,1	65016	6,0	39,3	4,0	100	55	5,37	112	0,90
Fransa	82,7	16,4	11,5	39254	11,1	41,2	5,5	83	50	11,8	95	0,90
Slovenya	81,1	17,2	12,2	30594	8,5	43,0	5,3	98	52	8,03	73	0,90
İspanya	83,3	17,9	9,8	34258	9,2	43,2	4,3	75	48	14,6	136	0,89
Çekya	78,9	16,9	12,7	30588	7,3	41,4	4,0	100	58	7	195	0,89
İtalya	83,2	16,3	10,2	35299	9,0	45,9	4,1	80	43	19,8	86	0,88
Malta	81,0	15,9	11,3	34396	9,6	40,9	7,2	78	52	8,47	135	0,88
Estonya	77,7	16,1	12,7	28993	6,5	41,6	5,5	100	59	9,14	216	0,87
Yunanistan	81,4	17,3	10,8	24648	8,4	43,3	6,1	69	42	15,8	109	0,87
GKRY	80,7	14,6	12,1	31568	6,8	34,9	6,1	79	56	16	94	0,87
Polonya	77,8	16,4	12,3	26150	6,3	39,7	4,9	86	54	10,5	191	0,87
Litvanya	74,8	16,1	13,0	28314	6,5	42,7	4,5	94	56	9,41	268	0,86
Slovakya	77,0	15,0	12,5	29467	6,9	39,2	4,6	99	55	12,3	184	0,86
Letonya	74,7	15,8	12,8	25002	5,8	42,5	5,3	99	55	11,2	239	0,85
Portekiz	81,4	16,3	9,2	27315	9,0	43,9	5,1	53	53	10,6	138	0,85
Macaristan	76,1	15,1	11,9	25393	7,2	41,7	4,6	97	53	11,1	187	0,84
Hırvatistan	77,8	15,0	11,3	22162	7,4	42,6	4,6	96	46	16,9	89	0,83
Karadağ	77,3	14,9	11,3	16779	6,0	37,7	3,5	89	41	0,02	174	0,81
Bulgaristan	74,9	14,8	11,8	18740	8,2	43,5	4,1	95	50	18,2	125	0,81
Romanya	75,6	14,3	11,0	22646	5,0	41,3	3,1	90	51	17,4	143	0,81
Türkiye	76,0	15,2	8,0	24804	4,1	29,9	4,4	52	46	24	220	0,79
Sırbistan	75,3	14,6	11,1	13019	9,4	40,0	4,0	89	46	17,6	148	0,79
Arnavutluk	78,5	14,8	10,0	11886	6,8	36,2	3,5	93	48	32,8	189	0,78
Bosna Hersek	77,1	14,2	9,7	11716	9,4	41,0	3,5	80	35	26,4	73	0,77
Makedonya	75,9	13,3	9,6	12505	6,1	37,4	3,4	48	42	24,3	147	0,76

Tablo 2' den görüldüğü üzere okul ve çalışma hayatında olmayan % nüfus (G10) değişkeninde %32,8 oranıyla Arnavutluk göze çarpmaktadır. Bu oranın yüksek olması ülkedeki işsizlik oranının da yüksek olması ile açıklanabilir. AB'ye aday tüm ülkelerde oranlar yüksek olmakla birlikte ortalama %25,2'dir. Bu noktada, aday

⁶ İngiltere, Galler, Kuzey İrlanda ve İskoçya'dan oluşan Birleşik Krallık, incelenen dönemde AB üyesidir.

ülkelerdeki istihdam sorunu öne çıkmaktadır. En düşük oran %0,02 ile Karadağ'da görülmektedir. %1'e ulaşmayan bu oran, Karadağ'da işsiz veya eğitimle ilişkisiz genç nüfusun neredeyse bulunmadığını göstermektedir. Bu durumun Karadağ'a AB üyelik sürecinde katkı sağlayacağı ifade edilebilir.

Medyan/ortanca yaş, bir nüfus grubunun yaşları küçükten büyüğe sıralandığında tam ortada kalan bireyin yaşını temsil etmektedir. Buna göre, toplam nüfusun yarısı bu yaştan büyük, öbür yarısı bu yaştan küçüktür. Bu bağlamda, Türkiye'nin değerlendirilen ülkeler arasında en genç nüfus yapısına sahip ülke olduğu Tablo 2'den anlaşılmaktadır. Genç nüfusun iyi eğitilmesi ve iş imkânlarının sağlanması ülkenin gelişimi üzerinde olumlu etki yapacaktır. Öte yandan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi hariç diğer AB ülkelerinin medyan yaşı 36'nın üzerindedir. İtalya en yaşlı nüfusa sahipken, AB'nin lokomotif ülkelerinden Almanya ise ikinci en yaşlı nüfusa sahip ülkedir.

Sağlık harcamaları değerleri incelendiğinde Türkiye hem AB hem de üyelik adayı ülkelerin gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Almanya GSMH'nin %11,2'sini sağlık harcamalarına ayırırken, AB üyesi ülkeler arasında %5 ile Romanya en az sağlık harcamasına sahiptir. Ekonomik başarımının en iyi göstergesi olan GSMH, belli bir zaman diliminde ülke vatandaşlarının sahip olduğu üretim faktörlerini etkin bir şekilde kullanarak çıktısı olan bütün nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarından hesaplanmış değerdir. Kişi başına GSMH ise adından da anlaşılacağı üzere bir ülkede birey başına düşen milli gelirin USD cinsinden hesaplanmasıdır (Yıldırım vd., 2008, s. 46).

Eğitim harcamaları incelendiğinde İskandinav ülkelerinin bu alanda ön sıralarda yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Malta da eğitime GSMH'nin %7,2'sini ayırmaktadır. Türkiye ise %4,4 ile AB üyesi Romanya'dan fazla eğitime kaynak ayırmaktadır.

İGE değerinin 1'e yaklaşması insani gelişme performansının iyileştiğini, 0'a yaklaşması ise bu performansın kötüleştiğini ifade etmektedir (Taban ve Kar, 2006, s. 166). Bu bağlamda, Türkiye'nin İGE değerinin diğer ülkelere göre düşük çıkma sebepleri olarak GSMH'den düşük düzeyde eğitim ve sağlığa pay verilmesinin etkili olduğu belirtilebilir.

4. Yatay Kesit Analiziyle Ekonomik Büyüme Ve Beşeri Sermaye İlişkisinin Araştırılması

Çalışmanın bu bölümünde beşerî sermaye göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi yatay kesit analiziyle incelenmiştir. Bu bağlamda çoklu regresyon analizinden ve SPSS 23.0 istatistik paket programından yararlanılmıştır. Kullanılan göstergeler literatürden yararlanılarak belirlenmiştir. Diğer taraftan literatürdeki çalışmalardan farklı olarak 100.000 kişiye düşen mahkûm sayısı ve medyan yaş göstergeleri ilk kez bir modelde açıklayıcı değişken olarak analize dâhil edilmiştir.

Ayrıca birçok değişken ilk kez bir modelde aynı anda kullanılmıştır. İGE göstergesi, modelde yer alan diğer açıklayıcı değişkenlerle yakın ilişkili olması nedeniyle analize dâhil edilmemiştir.

Beşerî sermaye ve ekonomik göstergeler açısından AB üyesi ve aday ülkelerin ortalama değerleri ve bu değerlerden standart sapmaları Tablo 3'te sunulmuştur. Tablo 3'te standart sapma değerleri, verilerin aritmetik ortalamadan ne ölçüde yayılım gösterdiğini açıklayabilmek amacıyla sunulmuştur. Bu bağlamda G4 (GSMH) değişkeninin diğer değişkenlerden daha fazla yayılıma sahip olduğu ve AB üyesi ülkeler ile aday ülkeler arasında bu değişken açısından ciddi bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır. Benzer bir durumun mahkûm nüfus değişkeninde de söz konusu olduğu Tablo 3'ten görülmektedir.

Tablo 3: AB Üyesi ve Aday Ülkelerin Beşerî Sermaye ve Ekonomik Gösterge Betimsel Değerleri

Gösterge	Üye Ülkeler		Aday Ülkeler	
	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.
G1	79,88	2,76	76,67	1,16
G2	16,55	1,52	14,52	0,67
G3	11,93	1,04	9,95	1,21
G4	35391,74	11023,68	15117,98	5095,76
G5	8,42	1,82	6,97	2,08
G6	41,66	2,31	37,04	3,93
G7	5,30	1,16	3,70	0,41
G8	88,88	11,31	75,13	19,98
G9	53,57	4,96	42,98	4,89
G10	11,00	4,13	20,85	11,32
G11	127,18	57,55	158,50	50,01
G12	0,88	0,04	0,78	0,02

Yatay kesit analizinde literatürden yararlanarak ekonomik büyümeyi temsil eden değişken olarak kişi başına GSMH belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler ise İGE haricindeki diğer göstergelerden oluşmaktadır. Literatürde beşerî sermaye göstergelerinin bağımlı değişkeni açıklayıcılığı üzerine diğerlerinden daha fazla etkili olduğuna dair mutlak bilgi bulunmaması nedeniyle adımsal değişken seçimi yöntemlerinden ileriye doğru değişken seçimi benimsenmiştir. İleriye doğru seçim yönteminde, ilk olarak sadece sabit terim yer alırken değişkenler bağımlı değişkenle korelasyonlarına göre modele dâhil edilmektedir (İslamoğlu ve Alınacı, 2014, s. 367). Bu bağlamda iki anlamlı model elde edilmiş ve bu modellerden açıklayıcılığı daha yüksek olan ikinci model değerlendirmeye alınmıştır. Ayrıca değişkenlere logaritmik dönüşüm uygulanarak, ölçü birimi açısından değişkenliği büyük olan değişkenin diğer değişkenleri baskılaması engellenmeye çalışılmıştır.

Tablo 4: Yatay Kesit Analizi Model Özeti

Göstergeler	B	t	Anlamlılık
Sabit Terim (α)	-27,687	-6,029	0,000
lnG1	7,04	6,488	0,000
lnG9	1,837	6,181	0,000
lnG2	,126	1,085	,286
lnG3	,119	1,006	,323
lnG5	-,141	-1,269	,214
lnG6	,007	,083	,934
lnG7	,078	,677	,504
lnG8	,068	,715	,480
lnG10	-,070	-,817	,421
lnG11	-,079	-,686	,498
R ² = 0.760	F=53,160*	Durbin-Watson=1,779	

*Model $p < 0.001$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4 incelendiğinde modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu ($F=53,160$; $p < 0.001$) görülmektedir. Diğer bir ifadeyle mevcut veri ile regresyon modeli uyumludur. İleriye doğru değişken seçimin sadece lnG1 değişkeninin yer aldığı modelin açıklayıcılığı (R^2 değeri) 0,496 iken modele lnG9 değişkeninin dahil edilmesiyle beraber bu iki değişkenin kişi başına GSMH'yı açıklama oranı 0,760'a yükselmektedir. Diğer bir ifadeyle Doğumda Beklenen Yaşama Süresi ve Çalışanların Nüfusa Oranı değişkenleri, GSMH'yı %76 oranında açıklayabilmektedir. Tablo 4'te yer alan Durbin Watson değerinin 2'ye yakın bir değer alması hata terimleri arasında bağımsızlık koşulunun sağlandığını göstermektedir.

Tablo 4'den görüleceği üzere Doğumda Beklenen Yaşam Süresi (lnG1) ve Çalışanların Nüfusa Oranı (lnG9) haricindeki değişkenlerin, bağımlı değişken GSMH üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda α sabit terim olmak üzere modeli matematiksel olarak aşağıdaki gibi yazabiliriz:

$$\ln G_4 = \alpha + \beta_1 \ln G_1 + \beta_2 \ln G_9 = -27,687 + 7,04 \ln G_1 + 1,837 \ln G_9$$

Yukarıda yer alan eşitlik incelendiğinde GSMH üzerinde; Doğumda Beklenen Yaşam Süresi'ndeki bir yıllık artışın 7,04 USD'lik ve Çalışanların Nüfusa Oranındaki %1'lik artışın ise 1,837 USD'lik olumlu etkisi olduğu ifade edilebilir. Taban ve Kar'ın 2006 yılında gerçekleştirdiği çalışmada olduğu gibi, doğumda beklenen yaşam süresi değişkenini ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Koç (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da doğumda yaşam süresi, ortalama okullaşma oranı ve beklenen okullaşma değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı çıktığı ve ekonomik büyümeye olumlu katkı sağladığı ifade edilmiştir.

Çalışmanın sonuçlarıyla örtüşen bir başka araştırmada, Şimşek ve Kadılar (2010) Türkiye'deki beşerî sermaye olgusunun ekonomik büyümeyi desteklediğini belirtmiştir.

5. Sonuç

AB üyesi ve aday ülkelerin ekonomik büyüme ve beşerî sermayelerinin incelendiği bu çalışmada yatay kesit analizinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda bağımlı değişken olan ekonomik büyüme, GSMH ile değerlendirilmiştir. Beşerî sermaye değişkenleri olarak doğumda yaşam beklentisi, beklenen okullaşma oranı, ortalama okullaşma oranı, çalışanların nüfusa oranı, sağlık harcamaları, eğitim harcamaları, medyan yaş, en az ortaöğretim düzeyindekilerin nüfusa oranı, okul ve çalışma hayatında olmayan genç nüfus oranı, mahkûm nüfus değişkenleri kullanılmıştır.

Gerçekleştirilen analizler sonucunda, GSMH üzerinde doğumda yaşam beklentisi ve çalışanların nüfusa oranı değişkenlerinin anlamlı ve pozitif bir etki yarattığı saptanmıştır. AB üyesi ve aday ülkelerde beşerî sermaye göstergeleri kullanılarak oluşturulan bu çalışmada literatürdeki diğer çalışmalarla uyumlu sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmada beşerî sermaye göstergeleri açısından yapılan incelemede aday ülkeler ortalamasının, AB üyesi ülkelerin gerisinde kaldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, ekonomik gelişme makası daha fazla açılmadan aday ülkelerin beşerî sermaye yatırımlarına, özellikle iş imkânları yaratacak yatırımlara ve eğitime daha fazla kaynak aktarmaları gerekliliği görülmüştür. Türkiye açısından, sağlık ve eğitim başta olmak üzere gereken yatırımların yapılması, teknolojideki trendlerin yakalanması, bütçeden beşerî sermaye gelişimi için yeterli payın ayrılması, kalifiye işgücünün artırılmasının beşerî sermaye göstergelerinde iyileşmeler yaratacağı ifade edilebilir.

AB üyesi ülkelerle karşılaştırıldığında, genel olarak Türkiye'nin eğitim ve sağlık konularında geri kaldığı görülmektedir. Eğitime ilişkin temel sorunlar arasında, nüfusun eğitim düzeyinin düşüklüğü ve işgücü piyasasının gereksinim duyduğu nitelikli işgücünün azlığı dikkat çekmektedir. Türkiye gibi bu konuda geri kalmış ülkelerin gençlerine gelecek sunabilmeleri gerekmektedir. Meslek liselerinin, mesleki eğitim merkezlerinin ve üniversitelerin, gençlerin niteliğini arttırıcı programlar ortaya koymaları ve devletin de bu eğitimleri çok yoğun bir biçimde desteklemesi soruna yönelik çözüm sağlayabilir. Konu derinlemesine inceleme gerektirmektedir ve araştırmacıların yapacakları çalışmaların gelişmekte olan ülkeler için yeni perspektifler sağlaması umut dolu bir gelecek inşası açısından önemlidir. Türkiye ekonomisinde genç nüfusun görece fazlalığı dikkate alındığında, bu nüfusa uluslararası standartlarda kaliteli eğitim verilmesi, eğitimin iktisadi etkinliğinin arttırılmasına yönelik yatırımların yapılması ve eğitim sisteminin bu bağlamda yeniden yapılandırılması, ekonomik kalkınma açısından büyük önem arz etmektedir. Özellikle bu çalışmada ortaya konulan çalışanların nüfusa oranının, ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi sonucu göz önüne alındığında, çalışan

niteliğinin niceliksel gelişmeyle beraber artırılmasının Türkiye'nin gelişimine ivme katacağı belirtilebilir.

Öte yandan GSMH'den sağlık sektörüne ayrılan payın düşüklüğü sebebiyle sağlık hizmetlerinde sorunlar yaşanması beklenebilir. Sağlık reformunun yapılması, gereken ödeneklerin çıkarılması, yeni hastane ve sağlık kuruluşlarının hizmete alınması, sağlık personeli eksikliğinin giderilmesi, alt yapı yetersizliklerinin acil olarak düzeltilmesi sağlık faktörünün beşerî sermaye üzerindeki olumsuz etkisini azaltacaktır.

Sonuç olarak eğitilmiş, sağlıklı ve maddi refah seviyesi yüksek bireylerden oluşan toplumlarda sosyo-kültürel gelişme, ekonomik büyümenin tıpkı bir yapbozdaki gibi ayrılmaz bir parçasını oluşturmakta ve aynı zamanda diğer kaynakların verimliliğini artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. İlerleyen süreçte çalışmanın ülkelerin bölgesel farklılıklarını da içerecek biçimde geliştirilerek yapılmasının konuya derinlik katacağı düşünülmektedir. Böylelikle bölgesel gelişmişlik farklılıkları da ülkelerin karşılaştırılmalarına dâhil edilebilecektir.

Kaynaklar

Ashton, D. & Green, F. (1997). "Human capital and economic growth". *Policy options*, C: 18, No: 6, ss. 14-16.

Arı, Y. L. A. (2018). "Beşerî Sermayenin Kalkınma Üzerine Etkisi", *Uluslararası Ekonomi, Siyaset, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, C:1, No: 1, ss. 28-34.

Çakmak, E. (2005). "Türkiye'de Beşeri Sermaya ve Ekonomik Büyüme:Ekonometrik Bir Analiz". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C:60, No:1, ss 59-72.

Çalışkan, Ş. (2010). "Türkiye'de Beşerî Sermaye Harcamaları ve İnsani Gelişmişlik", *İŞGÜÇ The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, C. 12, S.1: ss. 7-28.

Erol, E. D. (2013). "Türkiye ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Karşılaştırmalı Analizi". *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, C:5, No:1: ss. 198-208.

Fleisher, B., Li, H. & Zhao, M. Q. (2010). "Human capital, economic growth, and regional inequality in China". *Journal of Development Economics*, 92(2), 215-231.

Gümüş, S. (2005). *Beşerî Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002)*, Promat Basım Yayın, İstanbul.

Hanushek, E. A. (2013). "Economic growth in developing countries: The role of human capital". *Economics of Education Review*, No: 37, ss. 204-212.

İslamoğlu, A. H. & Alnıaçık, Ü. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Kar, M. & Ağır, H. (2006). "Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Beşerî Sermaye İlişkisi: Eşbütünleşme Yaklaşımı ile Nedensellik Testi 1926-1994". *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, ss. 51-68.

Kazar, G. & Kazar, A. (2013). "Eşitsizlikle Uyumlandırılmış İnsani Gelişme Endeksinin Türkiye İçin Değerlendirilmesi", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:22, No:2: ss. 195-208.

Koç, A. (2013). "Beşerî Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Analizi ile AB Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Maliye Dergisi*, No:165, ss. 241-285.

Korkmaz, C. & Şahin, M. (2013). "2009 Pisa Başarılarına Göre Ülkelerin Genel ve İnsani Gelişmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:10, No:22, ss. 225-247.

Mincer, J. (1984). "Human capital and economic growth". *Economics of Education Review*, C:3, No:3, ss. 195-205.

Taban, S. & Kar, M. (2006). "Beşerî Sermaye ve Ekonomik Büyüme Nedensellik Analizi, 1969-2001". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:6, No:1: ss. 159-182.

Yıldırım, K., Karaman, D. & Taşdemir, M. (2008). *Makroekonomi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yumuşak, İ. (2008). Beşeri sermayenin iktisadi önemi ve Türkiye'nin beşeri sermaye potansiyeli. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, No: 55, ss:8

https://www.ab.gov.tr/_105.html (Erişim Tarihi: 23.12.2021)

<http://hdr.undp.org/en/data> (Erişim Tarihi: 23.12.2021)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51321245> (Erişim Tarihi: 21.02.2022)

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/strategy-and-reports_en (Erişim Tarihi: 21.02.2022)